

1. Wat is het doel en wat moet het karakter zijn van een theologische opleiding?

Christus vergadert Zijn Kerk door Woord en Geest

Al direct na de zondeval is het kerkvergaderend werk van Christus begonnen. De kerk is daar waar men de Naam van de HEERE gezamenlijk aanroept. Onder de oude bedeling hebben de profeten een bijzondere plaats gehad in de bewaring van de kerk. Bij het begin van de nieuwe bedeling hebben apostelen en evangelisten – en dan gaat het bij de laatste categorie in het Nieuwe Testament om de directe medewerkers van de apostelen – een grondleggende betekenis gehad bij de vorming van de kerk in haar nieuwtestamentische gestalte.

Door middel van de profetische geschriften van het Oude Testament en de apostolische geschriften van het Nieuwe Testament wil Christus ons wijs maken tot zaligheid. Toen de apostelen wegvielen, werden al spoedig de grenzen van de canon duidelijk. Wij hebben geen nieuwe openbaring nodig en hoeven daar ook niet naar uit te zien. Er worden aan de kerk geen profeten en apostelen meer gegeven. De ambten van profeet en apostel waren buitengewone ambten.

Naast de buitengewone ambten zijn er de gewone ambten. Tot aan de jongste dag zal Christus aan Zijn kerk herders en leraars geven (Ef. 4:11). Ook daarin komt tot uiting dat Hij tot aan de jongste dag bij Zijn kerk blijft. De ambtsdragers die in Efeze 4:11 herders en leraars worden genoemd, kennen we vanuit het Nieuwe Testament ook als opzieners of ouderlingen. Een ouderling kan de regeertaak hebben. Anderen weten zich zowel tot regeren als tot leren (onderwijzen) geroepen.

De noodzaak van de toerusting van predikers

Ik ga voorbij aan de ontwikkeling van het bisschopsambt in de eerste eeuwen na Christus. Wel wijs ik erop dat ons woord ‘bisschop’ afgeleid is van het Griekse woord dat in het Nieuwe Testament met ‘opziener’ wordt vertaald. Een van de taken van een bisschop werd om erop toe te zien dat een nieuwe generatie predikers werd toegerust.

De noodzaak van toerusting van predikers kan op meer dan één manier worden onderbouwd en aangetoond. Naarmate de afstand in tijd en cultuur tot die van de tijd en cultuur van de apostelen groter werd, nam die noodzaak alleen maar toe. In het Griekssprekende deel van het Romeinse Rijk was de taal van het Nieuwe Testament ook de taal die men dagelijks gebruikte. Deze taal hoefde men niet te leren. Voor het Hebreeuws (en voor het Aramees, de taal waarin een heel klein deel van het Oude Testament is geschreven) lag dat anders. In de Vroege Kerk beheerste slechts een enkeling deze taal. De kerkvader Hiëronymus, die bekend is geworden als vertaler van de Vulgata, moet hier met ere worden genoemd.

Om de Bijbel in de brontalen te kunnen lezen moet men zich het Bijbelse Hebreeuws, Grieks en Aramees eigen maken en daarvoor is men aangewezen op een theologische opleiding. Naarmate de afstand in de tijd toenam, werd het steeds meer nodig zich in de geschiedenis en de cultuur van het oude Midden-Oosten te verdiepen om de Bijbeltekst goed te kunnen verstaan en uitleggen. De uitleg van de Schrift roept ook tal van theologische vragen op. Al vanaf het begin van de geschiedenis van de kerk in haar nieuwtestamentische vorm is er de vraag hoe het Oude en het Nieuwe Testament zich tot elkaar verhouden.

Wij lezen de Bijbel met de kerk van alle eeuwen en plaatsen. Zeker voor hen die leidinggeven in de kerk en door prediking onderricht mogen geven, is het zaak dat zij op de hoogte zijn van de geschiedenis van de kerk, van de theologie en van de

geschiedenis van de Schriftuitleg. Dat voorkomt dat men in valkuilen loopt. Het voorkomt ook dat men zaken die bepaald niet van gelijk gewicht zijn, wel zo ziet. Kennis van de geschiedenis van de kerk leert zien wat echt essentieel is en welke zaken van minder belang zijn. Het opent ons ook de ogen voor het feit dat de kerk in haar concrete vorm altijd een culturele gestalte heeft. Culturele vormen veranderen in de loop van de eeuwen, maar de inhoud van het algemeen, ongetwijfeld, christelijk geloof blijft gelijk.

Met name de kerken van de Reformatie hebben de noodzaak van academische vorming van dienaren van het Woord benadrukt. De kerken van de Reformatie vonden het noodzakelijk dat een predikant de Bijbel in de brontalen kon lezen. Wie antwoord zoekt op de vraag waarom van predikanten als regel wel werd verwacht dat zij academisch geschoold waren en niet van de andere ambtsdragers, moet begrijpen dat zowel het een als het ander gebaseerd is op een optelsom van overwegingen. Wij kunnen de wijze waarop het kerkelijk leven gestalte krijgt, niet tot in details uit de Schrift afleiden.

Het feit dat het voor de kerk van belang is dat zij in haar midden theologen heeft die academisch zijn geschoold, wil niet zeggen dat dit van alle ambtsdragers behoeft te gelden. Zaak is ook dat het mogelijk moet zijn dat de gemeente uit haar eigen midden ambtsdragers verkiest. Dat kunnen en mogen dan uiteraard niet alleen personen zijn die academisch zijn geschoold.

Als het gaat om predikers, dan leveren ook de kerken van de Reformatie voorbeelden van predikers die niet academisch gevormd waren en toch door God op een machtige wijze bij de bewaring en opbouw van Zijn kerk zijn gebruikt. Als het gaat om ons eigen land, dan komt mij onmiddellijk de naam van Wulfert Floor in gedachten. Ik voeg er wel aan toe dat het feit dat zijn preken, die hij zelf als eenvoudige oefeningen typeerde, nog altijd worden gelezen, niet los kan worden gezien van de grondige wijze waarop Floor deze voorbereidde. Hij maakte gebruik van

alle middelen die binnen zijn bereik lagen. Dan denk ik aan de Bijbelverklaringen van Matthew Henry, van Patrick, Polus en Wels en het woordenboek van Staring.

Kerken die de eis dat predikanten academisch gevormd moeten worden, hebben losgelaten, moeten trouwens in de praktijk voor tal van zaken aanleunen tegen kerken die deze eis wel kennen. In eigen kring blijkt men dan de kunde en de kennis te missen die nodig zijn om vragen waarmee men wordt geconfronteerd, te beantwoorden. Prediking waaraan geen studie ten grondslag ligt, schiet – hoe vurig en indringend haar karakter ook kan zijn – tekort als het gaat om het geven van onderwijs dat nodig is om in de Schriften geworteld te raken.

De noodzaak van een innerlijke roeping tot dienaar van het Woord

Het belang van academische vorming van dienaren van het Woord doet niets af van de noodzaak van innerlijke roeping en van vorming en leiding door de Heilige Geest. Kennis zonder de wederbarende en vernieuwende werking van de Heilige Geest maakt opgeblazen. Dan levert de kerkgeschiedenis helaas vele voorbeelden van predikers die weliswaar wel academisch waren gevormd, maar bepaald niet als gezanten van Christus kunnen worden getypeerd.

Academische vorming dient verbonden te zijn met een beleefd geloof en met een godzalige levenswandel. Een aanstaande dienaar van het Woord moet weten van een innerlijke roep tot het ambt en van een bekwaammaking door de Heilige Geest.

Voor een kerk is het zaak niet alleen een onderzoek te doen naar de academische en intellectuele gaven en bekwaamheden van aanstaande dienaren van het Woord maar ook naar beleefd geloof en godzaligheid. In het bijzonder de pastorale brieven van Paulus maken dan duidelijk waarop moet worden gelet. Een aanstaande dienstknecht van Christus moet zelf Christus kennen en liefhebben. Het moet zijn drang zijn om anderen voor Christus te winnen en kinderen van God te onderwijzen, te vermanen

en te troosten. In zijn bekwaamheid om te leren moet hij kennelijk boven anderen uitsteken.

Het is verdrietig dat kerken vaak al te weinig ernst hebben gemaakt met de toetsing van aanstaande dienaren van het Woord. Juist hier behoort de kerk de wacht te betrekken bij het bewaken van de muren van Sion. Dat wil niet zeggen dat de kerk over de innerlijke roeping kan en mag oordelen. Een kerk stelt mannen die zich bekwaamd hebben tot dienaar van het Woord beroepbaar. Zij doet dat in de overtuiging dat zij, voor zover mensen dat kunnen beoordelen, de bekwaamheden daartoe bezitten. Op soortgelijke wijze worden mannen op dubbeltal voor ouderling of diaken gezet om vervolgens door de gemeente te worden gekozen. Over de innerlijke roeping van haar ambtsdragers – of het nu diakenen, ouderlingen of dienaren van het Woord zijn – mag en kan de kerk niet oordelen. Dat is zaak tussen de betreffende ambtsdrager of aanstaande ambtsdrager en God Zelf. Daar kan en mag de kerk niet tussenkomen. Zij heeft wel de bevoegdheid personen een kerkelijk recht tot het bekleden van een ambt te geven, maar niet het goddelijke recht. Meent de kerk dat dit wel het geval is, dan gaat dat altijd ten koste van de noodzaak van zelfonderzoek voor ambtsdragers – en zeker ook voor dienaren van het Woord. De eeuwen door heeft de kerk in al haar geledingen niet alleen levende maar ook dode leden in haar midden gehad. De verkiezing tot ambtsdrager of bevestiging tot dienaar van het Woord is geen garantie dat men een levend lid van de kerk is.

Naar buiten toe blijkt uit de getrouwheid waarin hij zijn werk verricht dat de ambtsdrager niet alleen door de gemeente maar ook door God Zelf geroepen is. Bij een dienaar van het Woord denken we dan in het bijzonder aan het feit dat hij Christus in de kracht van de Heilige Geest mag uitschilderen tot bekering van zondaren en tot troost van Gods kinderen. Een dienaar van het Woord die zó het Evangelie mag verkondigen, zal zelf dagelijks bidden om het licht en de leiding van Gods Geest.

Het ontstaan en het doel van theologie

De academische vorming van dienaren van het Woord is verbonden met theologie als wetenschap. Theologie betekent letterlijk Godgeleerdheid. Aan de laatste uitdrukking gaf Abraham Kuyper (1837-1920), de stichter van de Vrije Universiteit, overigens heel nadrukkelijk de voorkeur. In de theologie moet het om God en de eer van Zijn Naam gaan. De uitdrukking ‘Godgeleerdheid’ maakt ook voor de gewone man duidelijk waar het bij theologie om gaat of in ieder geval behoort te gaan.

Om de inhoud van het geloof aan een volgende generatie door te geven en de kerk te verdedigen tegen aanvallen van buiten is in de Vroege Kerk theologie als wetenschap ontstaan. Tegenover de filosofie van het heidendom stond volgens de Vroege Kerk de theologie als de ware filosofie, de liefde tot de ware wijsheid. De kerk wist van de ware wijsheid van Jezus Christus – God Die mens werd – en van de drie-enige God, uit Wie, door Wie en tot Wie alle dingen zijn.

De beoefening van de theologie stond in dienst van de prediking en de catechese. Eeuwenlang waren alle theologen predikers en waren zij aan een gemeente of aan een klooster verbonden. Bisschoppen droegen hun theologische kennis aan een nieuwe generatie predikers over. In de middeleeuwen was aanvankelijk de beoefening van de theologie verbonden met de kloosters. Vandaar dat men sprak van monastieke theologie.

In de latere middeleeuwen werd theologie meer en meer gedoceerd aan scholen die niet met kloosters waren verbonden. Daarom werd de theologie die daar werd bedreven scholastieke theologie genoemd. Een aanduiding die een meer toegespitste betekenis heeft gekregen, maar die van oorsprong bedoelde aan te geven dat het ging om wat wij nu academische theologie noemen. De genoemde scholen kregen de naam universiteiten.

De kerken van de Reformatie hebben aanvankelijk hun opleiding tot dienaar van het Woord binnen universiteiten ondergebracht. Voor Engelse christenen die in 1662 buiten de Kerk van

Engeland (de Anglicaanse Kerk) kwamen te staan was het niet meer mogelijk om deze weg te volgen. Tot aan het begin van de negentiende eeuw moest men namelijk lid zijn van de Kerk van Engeland om in Oxford of Cambridge te mogen studeren.

De dissenters, zoals de Engelse christenen genoemd werden die buiten de Kerk van Engeland waren komen te staan, richtten daarom hun eigen academies op. Academies die qua niveau vaak niet onderdeden voor Oxford en Cambridge. Door allerlei maatschappelijke en kerkelijke ontwikkelingen zien we dat vanaf de negentiende eeuw zowel wereldwijd als in Nederland de academische vorming gestalte krijgt aan instituten die niet met een klassieke universiteit zijn verbonden.

De studie van theologie mag nooit een doel in zich worden. Niet alleen Bijbels maar ook kerkhistorisch gezien ontleent theologie haar bestaansrecht aan het feit dat zij dienstbaar wil zijn aan de bewaring en de opbouw van de kerk. Gezonde theologie is altijd gericht op het leven met God, de praktijk van de godzaligheid. Dat accent zien we met name bij de puriteinen en de mannen van de Nadere Reformatie. De inaugurele rede van Voetius aan de Illustere School (later Universiteit) van Utrecht droeg niet voor niets de titel *Oratio de pietate cum scientia conjungenda* ('Over de verbondenheid van godsvrucht en wetenschap').

Theologie als wetenschap van de middeleeuwen tot aan de verlichting
Vanaf de middeleeuwen tot aan de verlichting werd theologie aan de universiteiten gezien als de koningin van de wetenschappen. Dat had te maken met het onderwerp van de theologie, namelijk de kennis van God. Kennis die gebaseerd is op het feit dat God Zichzelf aan ons heeft geopenbaard. Daarbij heeft de Reformatie uitdrukkelijk gesteld dat alleen de Schrift de laatste en uiteindelijke bron en norm van de ware Godskennis is. Uitgangspunt en fundament van de beoefening van theologie was de goddelijke waarheid. Een waarheid waarvan wij weet hebben

omdat die ons door God is geopenbaard en die wij niet zelf kunnen vaststellen. Een waarheid die erop gericht is God te leren kennen en Hem te verheerlijken.

Al in de zeventiende eeuw komt de gedachte dat theologie de koningin van de wetenschappen is, onder druk te staan. De zogenaamde verlichting (een naam die voorstanders ervan aan deze denkwijze gaven) breekt aan. René Descartes (1596-1650) nam zijn uitgangspunt niet in de waarheid buiten ons maar in het menselijke verstand. De ratio, rede of het verstand wordt allesbepalend en heeft veel meer dan slechts een dienende functie. Voor theologie betekent dit dat het uitgangspunt niet is de openbaring (objectieve waarheid) die naar de mens toe komt (subjectieve toe-eigening), maar de mens als subject die vervolgens de openbaring beoordeelt. De mens bepaalt wat objectief geldig is of niet.

De filosofie van Immanuel Kant (1724-1804) kan als het sluitstuk van de verlichting worden gezien. Volgens Kant kan men alleen van kennis spreken als er sprake is van waarneming. Daarom stelt Kant dat men van God geen kennis kan hebben. Hij ziet nog wel een plaats voor religie, maar dan binnen de grenzen van de rede. Geloof is volgens hem geen kennis, geen zeker weten dat wat God ons heeft geopenbaard waar is. Religie heeft alleen maar betekenis voor de moraal, voor het handelen.

De invloed van Kant, met zijn zienswijze dat wij van God geen kennis kunnen hebben, vond in de westerse samenleving steeds meer ingang. Dit had grote gevolgen voor de plaats van theologie binnen de universiteit en voor de zienswijze van wat het doel van theologie is. In de romantiek werd het uitgangspunt niet in het verstand, maar in het gevoel genomen. Voor de theoloog Friedrich Schleiermacher (1768-1834), die wij tussen de verlichting en de romantiek moeten plaatsen, is de betekenis van religie het gevoel van afhankelijkheid. Niet de objectieve openbaring maar de subjectieve geloofservaring is uitgangspunt van de theologie.

Er waren theologen die, meer dan Schleiermacher dat deed, vast wilden houden aan het erfgoed van de kerk der eeuwen zonder zijn uitgangspunt echt ter discussie te stellen. Men zag de Bijbel niet als bron en fundament van waarheid maar wenste wel vast te houden aan de klassieke leer van de drie-eenheid, aan de klassieke christologie en aan de boodschap van verzoening en vergeving. De waarheid van de christelijke boodschap werd niet gefundeerd op de Bijbel als het Woord van God, maar werd veranderd in wat men het geloof van de gemeente noemde. De gemeente gelooft en leeft bij het erfgoed van de kerk der eeuwen en zo worden de kracht en waarde ervan duidelijk. De gemeente doet dit in antwoord op het getuigenis van de Schrift. De Schrift houdt haar betekenis als middel dat het geloof werkt, maar is geen bron van waarheid. In Nederland zien we dat bij de zogenaamde ethische theologen. En dan legt onder hen de een weer andere accenten dan de ander.

Theologiebeoefening in Nederland vanaf de negentiende eeuw

In de negentiende eeuw kregen universiteiten een ander karakter dan de eeuwen daarvoor. Eeuwenlang hadden de universiteiten slechts enkele faculteiten. Naast algemene vorming die aan alle studenten werd aangeboden, waren er de juridische, medische en theologische faculteit. In de negentiende eeuw kwamen er tal van nieuwe faculteiten bij. De universiteit zoals wij die nu kennen is een product van de negentiende eeuw.

Veel ingrijpender dan de toename van het aantal faculteiten was de secularisatie van wetenschapsbeoefening en daarmee ook van de universiteiten. Men nam inhoudelijk afstand van de zinspreuken die bij de oprichting van een universiteit waren meegegeven. Voor de Universiteit van Utrecht is dit *Sol iustitiae illustra nos* ('Zon van gerechtigheid, verlicht ons') en voor Harvard University *Veritas Christo et ecclesiae* ('De waarheid voor Christus en Zijn kerk').

Bij de beoefening van theologie is niet meer de Bijbelse openbaring, die het karakter van waarheid heeft, norm en uitgangspunt, maar de geloofsovertuigingen van de mens of breder van religieuze gemeenschappen. Aan de universiteit is alleen plaats voor theologie als een verzameling van literatuurwetenschap, geschiedeniswetenschap en religiewetenschap. In Nederland kregen met name aan de Universiteit van Utrecht hoogleraren nog lang de ruimte om op klassieke wijze theologie te beoefenen.

In Nederland kregen wij in 1876 een nieuwe Wet op het Hoger Onderwijs. De secularisatie van de universiteiten werd met deze wet als een gegeven aanvaard. Mede daarom kreeg de Nederlandse Hervormde Kerk het recht voor een aantal vakken hoogleraren te benoemen. Men sprak over de zogenaamde *duplex ordo*. De zienswijze erachter was dat een aantal vakken neutraal en een aantal vanuit confessioneel en kerkelijk gezichtspunt werd gegeven. In de praktijk vatte de een daarbij deze scheiding gematigder op dan de ander. Ik merk ook nog op dat de hoogleraren veelal tot de ethische richting behoorden. Een enkeling behoorde bij de confessionele richting. Een overtuigd aanhanger van de hervormd-gereformeerde richting is nooit door de hervormde synode tot kerkelijk hoogleraar benoemd.

Omdat de Wet op het Hoger Onderwijs van 1876 ook de mogelijkheid bood om los van de overheid academisch onderwijs te geven, werd op initiatief van Abraham Kuyper de Vrije Universiteit opgericht, die in 1880 werd geopend. Kuyper bestreed dat wetenschap – en dat gold wel heel in het bijzonder de Godgeleerdheid – neutraal kon zijn. De neutraliteit van de openbare onderwijsinstellingen was, zo zag hij terecht, geen echte neutraliteit. Iedereen handelt en denkt vanuit een bepaalde overtuiging. Dat gaat ook aan wetenschapsbeoefening niet voorbij.

Kuyper maakte vanuit de notie van wedergeboorte een verschil tussen tweeërlei vormen van wetenschap. Zelf neem ik het

uitgangspunt graag in de aanvaarding van het goddelijke karakter van de Bijbelse openbaring, maar ik val Kuyper helemaal bij in het feit dat wetenschapsbeoefening nooit neutraal is. Hoe meer de grote voorvragen in wetenschappelijk kader aan de orde komen, des te duidelijker dat wordt en dat geldt dan wel helemaal voor theologie als wetenschap.

De slotwoorden van de rede die Kuyper uitsprak bij de opening van de Vrije Universiteit waren feitelijk een gebed. Deze woorden maken duidelijk waar het Kuyper in de beoefening van de wetenschap om ging.

Onze Vader die in de hemelen zijt, Sprinkader van alle waarheid, Fontein aller waarachtige kennis en aller wijsheid Bron! Van U afzwervend vindt Uw schepsel niet dan donkerheid, niet dan matheid, niet dan gebondenheid der ziele. Maar nabij U; ons badend in Uw leven; dan omstroomt ons het licht; doortintelt kracht ons de aderen; en ontplooit zich in zalige verrukking de vrijheid des geloofs. Aanbiddeijke, eeuwige Majesteit, zie dan in gunste ook op deze Stichting neder. Zij uit U haar goud, haar kracht, ál haar wijsheid. Zwere ze nooit bij een minder, nooit bij een ander, dan Uw heilig Woord. En Gij Die ons de nieren proeft, o Rechter ook van onze natie en Oordeelaar ook van de scholen der wetenschap, breek zelf de muren dezer Stichting af, en delg ze uit van voor Uw aangezicht, indien ze ooit iets anders bedoelen, ooit iets anders willen zou, dan te roemen in die souvereine, die vrijmachtige genade, die er is in het kruis van den Zoon Uwer teederste liefde! Heere, Heere God! laat in Uw Naam alléén, in Uw Naam ál onze hulpe staan! Amen.

In Nederland hebben de kerken van de Afscheiding zelf scholen gesticht tot vorming van dienaren van het Woord, scholen die steeds meer een academisch karakter hebben gekregen. Zij mogen inmiddels ook universiteiten worden genoemd, omdat de naam universiteit niet meer is voorbehouden aan de academische instelling met meerdere faculteiten.

De huidige situatie in Nederland met betrekking tot academische beoefening van theologie

Kerkelijk en maatschappelijk is er vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw in Nederland veel veranderd. De ontkerkelijking heeft zeer breed toegeslagen. Tot die tijd werden christelijke normen en waarden heel breed in de samenleving gedeeld, ook door hen die geen band meer hadden met de kerk. Dat is nu totaal anders. Ook voor de theologiebeoefening heeft deze ontwikkeling ingrijpende consequenties gehad. Terwijl de Nederlandse Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken in de twintigste eeuw samen zes opleidingsplaatsen kenden, heeft de Protestantse Kerk in Nederland er nu slechts één. En deze ene opleidingsplaats is ook niet meer met een bredere universiteit verbonden. Verdrietiger is dat heel breed de zienswijze ingang heeft gevonden dat in academische context theologie beoefend moet worden als verantwoord spreken over God of verantwoording van het geloof. Ongetwijfeld behoren ook deze aspecten bij de beoefening van theologie, maar er moet wel meer worden gezegd. Expliciet moet worden verwoord dat de Bijbel de bron en norm van de waarheid over God is. Anders vertellen wij alleen maar wat wij geloven of wat de geloofsgemeenschap waartoe we behoren gelooft.

Bij de genoemde opvatting biedt theologie een kennis van God maar alleen kennis over wat mensen met betrekking tot God geloven. Uiteindelijk komen we dan niet verder dan het weergeven van (inter)subjectieve geloofsovertuigingen en geven we niet aan dat de Bijbelse openbaring waar is en waar blijft, of we die nu wel of niet geloven.

Echte theologie is het nadenken over Gods gedachten over Zichzelf en over Zijn relatie tot de mens en tot de schepping, zoals Hij die in Zijn Woord heeft geopenbaard. Dat gebeurt vanuit de overtuiging dat de boodschap van de Schrift, zoals die is te vinden in de boeken van het Oude en Nieuwe Testament, een eenheid is. Deze boeken vullen elkaar wel aan, maar spre-

ken elkaar niet tegen. Achter de meerdere menselijke auteurs staat namelijk de ene goddelijke Auteur, Die Zich niet vergist en Die Zichzelf niet tegenspreekt. Godsleer en Schriftleer zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Echte theologie spreekt over God, luisterend naar de Bijbel als de stem van de levende God, als Zijn heilig en onfeilbaar Woord.

De zienswijze dat wij ons in academische context moeten beperken tot verantwoord spreken over God of verantwoording van het geloof, zien we ook meer dan eens bij theologen die op zich aan de gereformeerde belijdenis willen vasthouden. Zo krijgt academische theologiebeoefening een stuk vrijblijvendheid die niet strookt met het karakter van theologie als nadenken over en naspreken van Gods gedachten zoals Hij die aan ons in Zijn Woord heeft geopenbaard.

Als in academische context niet beleden wordt dat Gods Woord objectief waar is, zal dat altijd zijn weerslag hebben op andere terreinen waar we geroepen worden het geloof te belijden. Voor een (aanstaande) dienaar van het Woord of theoloog denk ik dan allereerst aan de prediking. Wie niet op alle terreinen van het leven – en zeker dat van de theologie als wetenschap – uitgaat van de objectieve waarheid van het Woord van God, zal moeite hebben of moeite krijgen om in de prediking hoorders als schuldige zondaren voor de rechterstoel van God te dagen en hen te wijzen op de Heere Jezus Christus als enige Weg tot de Vader en als volkomen Zaligmaker, Wiens werk de enige grond is van vrijspraak en verzoening.

Wereldwijd zijn er nog altijd seminaries waar op deze wijze theologie wordt beoefend en aanstaande dienaren van het Woord worden gevormd. Als het gaat om beoefening van theologie op academisch niveau, is er momenteel geen enkele theologische opleiding in Nederland die over de gehele linie zonder reserve de klassieke visie op theologie uitdraagt en die bij de academische vorming de focus heeft op het opleiden van mannen tot dienaar van het Woord die in staat zijn Christus uit te schilderen.

Dat heeft mij ertoe gebracht de stukken die u in deze uitgave vindt, te laten vertalen. Het gaat om stukken die afkomstig zijn van theologen die verbonden waren aan Princeton Theological Seminary en er zijn twee bijdragen van de hand van de achttiende-eeuwse anglicaanse predikant John Newton. In deze bijdragen wordt verwoord hoe Bijbels gezien de vorming van aanstaande dienaren van het Woord gestalte moet krijgen.

Old Princeton als voorbeeld

Princeton Theological Seminary is het eerste en het oudste seminarie van de Presbyteriaanse Kerk in Amerika. Voordat dit seminarie werd opgericht, ontvingen aanstaande predikanten hun opleiding óf bij een predikant aan huis óf zij werden geschoold aan het College van New Jersey dat later de naam Princeton College kreeg. In 1896 werd Princeton College officieel een universiteit en sindsdien staat deze instelling bekend als Princeton University.

Feitelijk was het College van New Jersey of Princeton University een voortzetting van het zogenaamde Log College. Dat was een predikantenopleiding verzorgd door ds. William Tennent. Tennent was een van de vertegenwoordigers van de Evangelical Revival in de Engelse kolonies in Amerika. Kolonies die later de Verenigde Staten van Amerika zouden vormen. Zijn opzet was predikers te vormen die hun academische bekwaamheden in dienst stelden van een vurige, krachtige prediking van het Evangelie van Gods genade.

Al kan het College van New Jersey of Princeton College als een voortzetting van het Log College van Tennent worden gezien, het verschil was dat datgene wat er werd geboden een veel algemener karakter had. Men werd in een breed scala van vakken onderwezen waaronder vakken die relevant waren voor de opleiding tot dienaar van het Woord. In het lesprogramma van Princeton College lag de focus niet op de scholing en vorming van aanstaande dienaren van het Woord.

Dat verklaart dat in presbyteriaanse kring het verlangen steeds sterker werd een opleiding te stichten die specifiek gericht was op vorming van aanstaande dienaren van het Woord. De urgentie daarvan werd verhoogd doordat het aantal gemeenten in snel tempo toenam en er een groot gebrek aan predikanten was. Menige gemeente had geen eigen predikant, terwijl dat toch zeer gewenst was.

Doel van het seminarie is, zo lezen we in het opgestelde lesplan, om mannen te vormen voor de bediening van het Evangelie. Mannen die werkelijk geloven en de Zaligmaker van harte liefhebben en daarom zich erop toeleggen de inhoud van het geloof, zoals beleden in de *Westminster Confessie*, in zijn waarachtigheid, eenvoud en volheid te verbreiden en te verdedigen.

Zeer essentieel werd geacht dat de studenten literatuur moesten bestuderen gericht op de godsvrucht van het hart die slechts het werk is van de vernieuwende en heiligende genade van de Heilige Geest. Daarbij werd niet in de laatste plaats aan de puriteinse werken gedacht. Als predikers moesten zij, zoals de eerste hoogleraar Archibald Alexander (1772-1851) zei, als opzet hebben de hoofden van hun hoorders met kennis van de Bijbelse boodschap te vullen (*inform the head*) en de harten van hun hoorders in beweging te brengen (*move the heart*).

Evenals dat bij Gisbertus Voetius (1589-1676), een van de grote voormannen van de Nadere Reformatie, het geval was, laat het plan van Princeton Theological Seminary zien dat men ervan overtuigd is dat wetenschap en godsvrucht met elkaar verbonden dienen te zijn. Terecht stelde men dat zowel godsdienst zonder kennis als kennis zonder godsdienst uiteindelijk alleen maar schadelijk is voor de kerk. Van docenten werd verwacht dat zij zowel in godsvrucht als in wetenschap voor de studenten een voorbeeldfunctie hadden.

Meer dan een eeuwlang heeft Princeton Theological Seminary in deze geest mogen functioneren, zij het dat bij de eerste generatie hoogleraren de aandacht voor het geestelijke leven

meer aandacht kreeg dan later het geval was. In 1929 wordt het Princeton Theological Seminary gereorganiseerd en zijn hoogleraren niet meer verplicht hun onvoorwaardelijke instemming met de *Westminster Confessie* te betuigen. Dan eindigt de geschiedenis van *Old Princeton*, een instituut dat ook buiten de Presbyteriaanse Kerk voor velen tot zegen was geweest. Ook vanuit andere kerkverbanden lieten jonge mannen zich namelijk daar scholen tot dienaar van het Woord.

Naast het lesplan zijn nog drie bijdragen uit de kring van *Old Princeton* in deze bundel opgenomen. De eerste is een vertaling van een rede van de Nederlandse theoloog Herman Witsius (1636-1708) over het karakter van de ware theoloog. Evenals Voetius was Witsius een academisch vertegenwoordiger van de Nadere Reformatie. Geen Nederlandse theoloog werd in de achttiende en negentiende eeuw zo breed gelezen in de Engelsprekende wereld als Witsius. Hun zienswijze zowel op de theologie als wetenschap als op dat wat nodig is om werkelijk een dienaar van het Woord te zijn, verklaart de grote waardering van de theologen van *Old Princeton* voor Witsius. In de eigen tijd wenste men hetzelfde geluid te laten horen als Witsius aan het einde van de zeventiende en het begin van de achttiende eeuw.

De tweede bijdrage uit de kring van *Old Princeton* naast die van het lesplan is van de hand van de presbyteriaanse predikant Moses Hoge (1752-1820). Evenals Archibald Alexander ontving hij de doctorstitel. Hij was president van het Hampden-Sydney College in Virginia, een functie die voor hem ook door Alexander was vervuld. In zijn bijdrage wordt beklemtoond dat wetenschap nooit een doel op zich moet worden. Het gaat erom dat mensen voor Christus en Zijn dienst worden gewonnen en dan is het zaak dat een predikant ook zelf een voorbeeld is van godsvrucht.

De derde bijdrage is geschreven door William S. Plummer (1802-1880). Plummer volgde zelf zijn opleiding aan Princeton Theological Seminary en was in de negentiende eeuw een van

de bekendste studenten van deze instelling. Hij was een vruchtbaar schrijver. Van zijn hand verschenen Bijbelcommentaren, artikelen en preken. Behalve dat hij een aantal gemeenten diende, was hij als hoogleraar aan Western Theological Seminary en vervolgens aan Columbia Theological Seminary verbonden. Plummer maakt in zijn bijdrage duidelijk dat na de afsluiting van de canon er geen mannen meer op buitengewone of extraordinaire wijze tot het ambt worden geroepen. Op duidelijke wijze beschrijft hij de geestelijke kenmerken van een gewone roeping die altijd langs middellijke weg gestalte krijgt. Hij brengt naar voren dat iemand die zich tot het ambt van dienaar van het Woord weet geroepen, de nodige bekwaamheden moet bezitten of in ieder geval moet begeren die te verkrijgen.

Korte levensschets van John Newton (1725-1806)

De naam van John Newton is vooral verbonden met het meest gezongen christelijke lied ter wereld: 'Amazing Grace'. Newton kwam in maart 1748 op 22-jarige leeftijd¹ bij een storm midden op de Atlantische Oceaan tot bekering, al moest hij later betuigen dat zijn kennis de eerste zes jaar van zijn geestelijk leven nog zeer gering was.

Newton werd op 24 juli 1725 geboren in Wapping, een voorstadje van Londen, gelegen aan de Theems. Twee dagen later werd hij gedoopt in de Old Gravel Lane Independent Meeting, de gemeente waartoe zijn moeder behoorde. Zijn vader, van beroep zeekapitein, was anglicaan.

Johns moeder had een zwakke gezondheid. Zij mocht de Heere vrezén. John was haar enige kind. Elizabeth Newton leerde haar zoon de *Korte Catechismus* (*Shorter Catechism*), opgesteld op de synode van Westminster, een aantal catechismi opgesteld door Isaac Watts, en daarnaast diens gezangen voor kinderen. Haar diepste wens was dat haar zoon predikant zou worden.

1. 21 maart in de nieuwe tijdrekening en 10 maart in de oude tijdrekening.

John was nog geen zeven jaar oud toen zijn moeder aan tuberculose (toen een ziekte nog meer gevreesd dan kanker nu) overleed. Het zaad dat zijn moeder had gestrooid, ontkiemde jaren na haar dood. Al jong ging Newton met zijn vader mee op zeereizen. Hij was een echte autodidact. Zowel op het gebied van wiskunde als op dat van talen was hij bepaald niet onbegaafd. Ondanks zijn bekering brak Newton niet met de slavenhandel waarin hij ook vóór zijn bekering had geparticipeerd. Eenmaal als stuurman en vervolgens driemaal als kapitein vervoerde hij slaven van West-Afrika naar Amerika. Al heeft hij naar eigen getuigenis de slaven die hij vervoerde goed proberen te behandelen, het kwaad van deze handel zag hij aanvankelijk niet in.

Dat is later anders geworden. In de tijd dat hij in Londen predikant was, zocht kort na zijn bekering het jonge parlementslid William Wilberforce (1759-1833) contact met Newton. Newton heeft hem ervan weerhouden het parlement te verlaten. Hij achtte het van groot belang dat overtuigde christenen hun plaats in de samenleving – en zeker in het parlement – innamen. Zeer krachtig heeft Newton Wilberforce gesteund in zijn niet-aflattende pogingen de slavenhandel en vervolgens de slavernij in het Britse Rijk af te schaffen.

Als stuurman en vervolgens als kapitein las Newton aan boord behalve klassieke schrijvers steeds meer theologische lectuur. Omdat zijn gezondheid het niet toeliet om nog langer naar zee te gaan, had Newton van 1755 tot 1764 het opzicht over de douane in de havenstad Liverpool. In deze periode bezocht hij meer dan eens samenkomsten waarin methodistische lekenpredikers voorgingen. Hun prediking kon zijn hart verwarmen, maar hij vond ook dat er vaak weinig lijn in zat. Dat sterkte hem in de overtuiging dat voor een prediker niet alleen godsvrucht maar ook studie en scholing van belang was.

Newton bleef ook in de periode dat hij bij de douane werkte, studeren. Hij bekwaamde zich in het Grieks om het Nieuwe

Testament en de Septuagint te kunnen lezen. Daarnaast legde hij zich toe op de studie van het Hebreeuws. Met dat hij meer zicht kreeg op de Parel van grote waarde verminderde de lust tot het lezen van klassieke auteurs. Hij voelde dat het lezen daarvan weinig bijdroeg tot verdieping van de kennis van de Heere Jezus Christus.

In eerste instantie beperkte hij het lezen van klassieke auteurs tot één morgen per week om er ten slotte helemaal mee te stoppen. De tijd die hij op die manier vrijmaakte, besteedde hij aan het bestuderen van werken die hem meer konden funderen in de kennis van Christus en de christelijke geloofsleer. Een Nederlandse theoloog voor wie hij veel waardering kreeg, was Herman Witsius. Die waardering is een van de aanwijzingen van de geestelijke verwantschap tussen Newton en de theologen van *Old Princeton*.

In kleine kring begon Newton ook de Schriften uit te leggen. Vanaf 1757 begon bij hem de vraag te rijzen of het niet zijn roeping was zich helemaal aan de dienst van het Woord te wijden. Vrienden zowel uit de Kerk van Engeland als uit de kringen van de dissenters drongen daar bij hem op aan. Predikant worden in de Kerk van Engeland was problematisch. Hij stond bekend om zijn methodistische sympathieën. Daarnaast had hij geen universitaire opleiding genoten. Daar stond tegenover dat hij naast Latijn, uitstekend Grieks en Hebreeuws beheerste en zeer belesen was in theologische lectuur.

Newtons hart ging uit naar een predikantschap in de Kerk van Engeland. Hem werd een predikantsplaats in de Kerk van Engeland aangeboden. Hij nam contact op met de bisschop van Chester en de aartsbisschop van York om toestemming te krijgen, maar dezen reageerden afwijzend. Later heeft hij nog overwogen contact te zoeken met de aartsbisschop van Canterbury. Toen hem duidelijk werd dat dit geen zin had, zag hij daarvan af. Naar aanleiding hiervan heeft John Wesley het volgende opgemerkt: 'Onze kerk eist dat predikanten mannen van geleerdheid

zijn, en daarom ontvangen zij een universitaire opleiding. Maar hoevelen hebben een universitaire opleiding en toch geen enkele geleerdheid. Toch zijn deze mannen geordend. En nu, iemand van eminente geleerdheid en ook onberispelijk in levenswandel kan niet geordend worden, omdat hij niet aan een universiteit heeft gestudeerd.’

Langs een wonderlijke weg werd de weg naar het predikantschap in de Kerk van Engeland toch gebaad. In 1764 verscheen zijn levensverhaal in een veertiental brieven; deze verschenen een aantal jaren geleden in het Nederlands onder de titel *Genade brengt me thuis*. De oorspronkelijke titel luidde: *An Authentic Narrative of Some Remarkable And Interesting Particulars in the Life of John Newton Communicated, in a Series of Letters, to the Reverend Mr. Haweis*.

Het levensverhaal van Newton was een combinatie van een liefdesgeschiedenis (Newton verhaalt van zijn vurige liefde voor Betsy Catlett die ten slotte zijn vrouw werd), een verslag van zeereizen met een bijna-schipbreuk (deze verslagen zijn de eeuwen door populair geweest en niet in de laatste plaats gold dat in de achttiende eeuw) en vooral een geloofsgetuigenis (Newton vertelt hoe hij geestelijk schipbreuk leed en alle dingen schade leerde achten om de uitnemendheid van de kennis van Christus).

Newton werd door deze publicatie een nationale bekendheid. Het was ook de aanleiding dat William Legge (1731-1801), de tweede graaf van Dartmouth, hem tot hulpprediker van Olney benoemde. Gewapend met een aanbevelingsbrief van deze Lord vervoegde Newton zich bij de bisschop van Lincoln. Deze vestigde hem op 29 april 1764 in het ambt van diaken voor Olney en op 17 juni in dat van priester. Een aanduiding die andere protestantse kerken terecht hebben afgewezen maar in de Kerk van Engeland in gebruik bleef.

Newton heeft in Olney trouw gearbeid. Naast de diensten op zondag belegde hij doordeweekse samenkomsten zowel voor

de gehele gemeente alsook in kleinere kring. In 1767 vestigde William Cowper (1731-1800), met wie Newton al een paar jaar eerder in contact was gekomen, zich in Olney. Gedurende een aantal jaren maakten zij ieder elke week een lied dat bestemd was voor een doordeweekse samenkomst.

Omdat Cowper in 1773 een zeer ernstige inzinking kreeg, kon hij niet langer aan dit project meewerken. Newton zelf ging door met het dichten van gezangen. In 1779 publiceerde hij de gezangen van hem en Cowper onder de titel *Olney Hymns*. In datzelfde jaar werd Newton een eredoctoraat van Princeton College aangeboden. Newton accepteerde de titel, maar heeft er nooit gebruik van gemaakt.

Dat werkte eraan mee dat hij inging op de benoeming tot rector van St. Mary Woolnoth in Londen. Kort daarvoor had John Thornton (1720-1790), die onder andere directeur was van de Bank of England, het benoemingsrecht van deze parochie verworven. In Londen werd Newton de leider van de evangelicals. Samenkomsten in kleine kring voor gemeenteleden belegde hij niet meer. Hij kreeg echter wel mensen van allerlei richtingen onder zijn gehoor: leden van de Kerk van Engeland en dissenters, calvinisten en arminianen, methodisten en Moraviërs en incidenteel ook quakers en rooms-katholieken.

Aan het einde van zijn leven werd Newton eenzamer. In 1790 verloor hij zijn vrouw. Daarnaast stierven vrienden aan wie hij tientallen jaren was verbonden. Bij het klimmen van de jaren nam zijn gezichtsvermogen af en kreeg hij steeds meer last van doofheid. Ondanks adviezen van vrienden wilde hij niet stoppen met preken. In oktober 1806 hield hij zijn laatste preek. Toen William Jay (1769-1853), een afgescheiden predikant, hem op zijn ziekbed (dat zijn sterfbed werd) bezocht, betuigde Newton: *My memory is almost gone, but I remember two things. That I am a great sinner and that Christ is a great Saviour* ('Mijn geheugen is bijna weg, maar ik herinner me twee dingen. Dat ik een grote zondaar ben en dat Christus een grote Zaligmaker is').

Op 21 december 1807 stierf Newton. Hij werd op 31 december van dat jaar begraven. Daarbij waren dertig predikanten aanwezig. Op 3 januari 1808 hield Richard Cecil (1748-1810) een gedachtenispreek in St. Mary Woolnoth over Lukas 12:42-43: 'En de Heere zei: Wie is dan de getrouwe en voorzichtige huisbezorger, die de heer over zijn dienstboden zal zetten om hun te rechter tijd het hun bescheiden deel spijs te geven? Zalig is de dienstknecht welke zijn heer, als hij komt, zal vinden alzo doende.'

John Newton als voorbeeld

Al aan het begin van zijn predikantschap te Londen richtte Newton de *Eclectic Society* op. Naast predikanten van de Kerk van Engeland was er welbewust plaats ingeruimd voor twee of drie predikanten uit de kring van de dissenters en twee of drie niet-predikanten. Om de twee weken kwam men bijeen om over geestelijke onderwerpen te spreken en zo elkaar op te bouwen in het geloof.

In april 1782 legde de congregationalistische predikant John Clayton (1764-1843), een van de leden van *Eclectic Society*, aan Newton de vraag voor hoe naar zijn overtuiging een theologische academie er zou moeten uitzien. Men wilde een theologische academie stichten waarin de grootste nadruk gelegd zou worden op waarheid, geestelijk leven en godzaligheid en zo min mogelijk op vormen en niet-essentiële zaken. Hun gemeenschappelijke vriend William Bull (1738-1814), die een congregationalistische gemeente in Newport Pagnell diende, zou de leiding over deze academie krijgen.

Newton zond zijn gedachten hierover aan Bull in de vorm van een brief. Een brief die later werd gepubliceerd onder de titel *A plan of Academical Preparation for the Ministry, in a Letter to a Friend* ('Een opzet voor de academische voorbereiding op de ambtelijke bediening in een brief aan een vriend'). De brief was het genre waarvan Newton bij voorkeur gebruikmaakte. Dat

men in antwoord op een vraag een brief schreef, die van meet af aan bedoeld was voor een breder publiek, was overigens in de achttiende eeuw een algemeen bekend verschijnsel.

Het voordeel van dit genre is dat men in een beperkt aantal bladzijden een thema aan de orde kan stellen. Newton heeft zeer veel brieven aan tal van personen geschreven. Meerdere daarvan werden bij zijn leven al gebundeld. Zo verschenen de bundels *Omicron*, *Vigil* en *Cardiphonia, or Utterance of the Heart: In Course of a Real Correspondence*. De laatste titel was voorgesteld door Cowper.

In de eerste bundel vinden we de in deze uitgave opgenomen brief aan een student in de theologie. De brief van deze student is niet bewaard. Duidelijk is dat hij Newton een aantal vragen heeft voorgelegd. Newton wijst op het belang maar ook het gevaar van scholing. Schriftstudie en gebed blijven voor een predikant levenslang nodig. Newton wijst ook op het belang van omgang met geoefende kinderen van God. Hij raadt de bewuste student ook aan de diensten te bezoeken van predikanten die door God gezegend zijn met kracht, leven en vrucht in hun bediening. Zaak is om van de Heere afhankelijk te blijven en het in de ambtelijke bediening van Hem te verwachten.

Conclusie

Elke tijd kent zijn eigen problemen en uitdagingen. Wat blijft is dat de Kerk van Christus daar wordt gevonden waar het Evangelie van Gods genade in Christus wordt verkondigd in betoning van de Heilige Geest en van kracht. De rechte bediening van het Evangelie is het eerste en het belangrijkste kenmerk van de ware kerk.

Deze bundel biedt stof tot overdenking voor mannen die zich afvragen of zij tot dienaar van het Woord zijn geroepen. Zij bevat ook adviezen en aansporingen voor hen die zich metterdaad laten scholen tot dienaren van het Woord. Voor hen die zitting hebben in kerkelijke vergaderingen is het lezen van deze bundel

nuttig om te weten wat het doel, de opzet en het karakter van een theologische opleiding met een academisch karakter moet zijn. Onder Gods zegen is een dergelijke opleiding voor Gods kerk van zeer grote waarde.

Voor allen blijft als het goed is de bede over of de Heere Jezus Christus als de Koning van de Kerk en de Heere van de oogst arbeiders in Zijn wijngaard wil uitstoten.